

ademir kenović

živa emeršič-mali

film kot problem distance in srca

Film *Popolni krog* bosanskega režiserja Ademirja Kenovića je odprl prestižni cannski program Štirinajst dni režiserjev. To ni bil prvi Kenovićevega film v tem programu, leta 1986 se je v njem prvič predstavil mednarodnemu občinstvu s prvencem *To malo duše*. Med režiserskimi izbranci cannskega programa se je spet pojavil leta 1994, s kolektivnim delom sarajevske skupine Saga in dokumentarcem *MGM/Sarajevo*, vmes pa je njegov drugi igrani celovečerec *Kuduz* leta 1989 snel kar tri evropske felikse. *Popolni krog* je torej Kenovićevega tretji film. Posnet je bil takorekoč med vojno in premierno prikazan v Cannesu. Izzval je precejšnje zanimanje, saj so ga mimo treh uradnih ponovitev na manjših, zaključenih projekcijah zavrteli vsaj še petkrat.

Srečala sva se sredi festivala, nekega sončnega popoldneva, na dan, ko ni imel nobene projekcije, samo sestanke z distributerji, ki so ga "oblejali", kot mi je povedal kasneje. Pogovor se je že čez nekaj minut izkazal za čisto ekskluzivo, saj je pred tem zavrnil praktično vse evropske medije, razen Radia France. "Naveličal sem se ponavljati vedno eno in isto," je rekel resignirano, "če niste brali časopisov in poslušali televizije tisti čas, ko se je dogajalo, vam tudi jaz ne morem pomagati." Ko sem osupla poskušala ugovarjati, se je popravil: "Oprostite, nisem mislil vas osebno, toda tudi vi morate razumeti mene, resnično sem sit vsega, predvsem pa se ne mislim pustiti zvleči v medijske intrige, ki jih uprizarjajo nekateri..."

Scenarij za *Popolni krog* je nastajal vse od leta 1992, ko sta Kenović in Abdulah Sidran dokončno artikulirala svojo težnjo, da po vrsti dokumentarcev, posnetih med vojno v okviru filmskega združenja Saga in za svetovne medije, posnamejo še igrani celovečerec. Kenović je kot glavni razlog in motiv za nastanek filma omenil "zgodovinski dolg" in občutek odgovornosti vseh tistih, ki so (pre)živeli sarajevski pekel, da skušajo spomin nanj ohraniti tudi na ta način. Prvo verzijo sta napisala v štirih mesecih, potem pa se je izkazalo, da vse skupaj ni tako preprosto. Organizacija filmske produkcije v obleganem mestu, v katerem ni bilo praktično nobenega filmskega materiala, je angažirala vse razpoložljive ljudi in njihovo skoraj legendarno sposobnost za improvizacijo. Tisto bistveno pa so bile Kenovićeve mednarodne zveze, s pomočjo katerih se je *Popolni krog* v dveh letih iz papirnatega scenarija spremenil v mednarodno koprodukcijo. Kenović je tudi veliko potoval iz mesta, pa spet nazaj, kar se je izkazalo za zelo učinkovito metodo pri vzpostavitvi psihološke distance do dogajanja.

"Moja optika se je spremenila vsakič, ko sem odšel iz Sarajeva in se spet vrnil. Moj in Sidranov prvotni namen je bila objektivnost, toda – kako jo doseči sredi kaotičnega in krutega dogajanja, ki presega zmožnosti človeškega dojetja! Najbrž so bili odhodi iz mesta edini način, da smo vzpostavili distanco med subjektivnim in objektivnim, med

neusmiljeno zgodovino in ranljivo človeško dušo." Scenarij je tako doživel kar devet različic. Zadnja je obveljala in po njej so posneli na videz sila preprosto zgodbo, ki deloma temelji na Sidranovi osebni izkušnji. Zato ni presenetljivo, da je glavni junak pesnik, simbolna in metaforična personifikacija najboljšega v človeku, njegove duše, senzibilnosti, človeške občutljivosti, ranljivosti. Kot tak je pesnik seveda v dodatnem konfliktu s svojo najbližjo okolico: njegova soproga je že zdavnaj opazila, da so drugi "poskrbeli zase", torej odšli iz Sarajeva. Ko se naveliča čakati, kdaj bo to zanjo storil njen soprog, se s hčerjo odpravita na dramatično pot iz obleganega mesta. To je v Kenovičevem in Sidranovem filmu kot nekakšen prolog, v katerem še zasledimo lahkotnejše tone črne komedije: tisto, kar sledi, udari gledalca z močjo grške tragedije. Pesnik torej ostane sam, pa ne za dolgo. Podobno kot v z oskarjem nagrajenem češkem filmu *Kolja* po neverjetnem naključju nanj pade skrb za otroka. Češki glasbenik jo je odnesel z enim ruskim fantkom, sarajevski pesnik pa mora nenadoma poskrbeti kar za dve siroti iz okoliških hribov, ki sta po pokolu v domači vasi pritavali v mesto iskat streho nad glavo pri že zdavnaj izginuli sorodnici. Skrb za dva otroka v porušenem in obleganem mestu ni preprosta stvar, zato pesnika vsake toliko obide misel, da bi bilo najbolje napraviti konec trpljenju. "Prizori z obešenim pesnikom so med najmočnejšimi metaforami v mojem filmu, toda razumeti jih morate tudi dobesedno. Misel na prostovoljno smrt je bil eden od najmočnejših občutkov, ki smo jih doživljali v Sarajevu, edini izhod iz položaja, ki je postajal vedno bolj nevzdržen. Obhajal je tako preproste ljudi kot intelektualce, poznal sem jih nekaj, ki so tako napravili konec svojemu trpljenju....."

Potem otroka posvojita še ranjenega psa. Pesnik se neha upirati usodi in poskuša s svojo družino samo še preživeti, kakor v tem strahotnem svetu najboljše ve in zna. Ob poskusu preboja iz obleganega mesta enega od otrok ubijejo četniki. Pesnik se mora z drugim, gluhonemim fantkom, vrniti nazaj v Sarajevo.

"Zame je ta pes najmočnejša metafora v filmu. Odnos do živali sredi vojne, sredi pekla in uničenja. Psu so iz starega vozička naredili opornice na koleščkih za zadnji del trupa in ga vozili okoli... Drugje bi žival pokončali, v Sarajevu pa ne. To se je v resnici zgodilo, videl sem, ta pes je najbrž še živ..."

Popolni krog ima vse odlike Kenovičevega filmskega jezika. Spet se srečamo s sposobnostjo režiserja, da o krutih in dramatičnih stvareh spregovori poetično, toda zato nič manj pretresljivo. V njegovem filmu skoraj ni krvi, zelo malo je streljanja, zato pa obilo atmosfere strahu, grozeče usodnosti, prisotnosti Zla, ki dobesedno lebdi v zraku... Kot rdeča nit pa se skozi razdejanje, za katerega se gledalec ves čas zaveda, da je resnično (ne gre za filmske kulise ali posebne učinke), odvijajo drobni prizori človečnosti. Pogled, stisk roke, gesta, plamen sveče, pozabljene rokavičke, razdeljena konzerva, krušne drobtine, cela vrsta detajlov, ki jih Kenovič niza subtilno, a brez patetike. Majhna zgodba o malih ljudeh, toda z veliko notranje moči, ali kot pravi temu Kenovič, "z veliko duše".

"V Sarajevu je bilo tako grozno, da smo skoraj otopeli, ostali brez občutkov. Še zdaj mi je težko, ko pomislim na tisti čas. Na srečo pa človek premore nek instinkt, ki mu pove, kaj je prav in kaj ne. Seveda ga

ne premorejo vsi, sploh ne vsi, nekatere je pustil na cedilu... In ta instinkt mi je narekoval, naj poskušam povedati to zgodbo. Vse, o čemer govori ta film, je fikcija, obenem pa vsak prizor, vsak njegov delček odgovarja strahotni resničnosti, času, ambientu, atmosferi, čustvom, vsemu, kar smo preživeli v Sarajevu. To je zmes fiktivnega in realnega, zato se mi zdi še toliko bolj dragoceno."

Pesnika je zaigral hrvaški igralec Mustafa Nadarević, ker Kenovič v tistem času ni imel na razpolago bosanskega igralca, ki bi bil sposoben prevzeti to vlogo. Z enako skrbjo so izbrali oba dečka, organizirali so celo avdicijo, ki so jo skoraj ogrozili oostrostrelci.

Eden od najbolj zgovornih prizorov v filmu je božični večer pod razsvetljenimi okni francoske ambasade. Pesnik in otroka poželjivo zrejo v okna, izza katerih se sliši glasba...

"Morda mislite, da to ni bilo res? Seveda je bilo, pa saj ste najbrž brali o tem. Za tujce preskrba s hrano ni bila problem, praznovali so svoje božiče, pa dneve neodvisnosti, pa rojstne dneve, mi pa smo ta čas stradali. Francozom ta scena seveda ni bila všeč, toda to ni moj problem. Jaz sem svoje povedal, zato pa tudi ne dajem več intervjujev kar vseprek. Samo vam, to lahko zapišete. Včasih se mi zdi, kot da se pogovarjam z ljudmi, ki so padli z Marsa. Kje so bili vsa ta leta, ki smo jih prebili v Sarajevu? Kar sem imel povedati, sem povedal s tem filmom, zato sem si ga tako želel posneti. Da bi ljudje končno razumeli, za kaj je šlo...."

Kako torej posneti intervju s človekom, ki je preživel vojno v svojem mestu? Z nekom, ki se je naveličal tistim, ki so jo opazovali od strani, pripovedovati o njeni pravi podobi? Kako oblikovati vprašanje, da ga ne užališ, da nisi slišati kot nekdo, ki je bosansko vojno presedel na ušesih? Kljub Kenovičevi očitni pripravljenosti na konverzacijo je bil ta pogovor zame težak oreh. Zalotila sem se, kako skrbno izbiram besede, pa še ta slovenska "srbohrvaščina" za povrh... Veliko težkega, neizgovorjenega, mrzlega je obviselo v toplem zraku nad najino mizo... čeprav je trdil, da ni več jezen na nikogar, ga je ton glasu nekajkrat izdal, toda bolj kot agresivnost je bilo v njem zaznati naveličanost in celo cinizem. Bolj sproščen je postal, ko je beseda nanesla na prihodnost. Njegovo zasebno življenje se je posrečeno ujelo s profesionalnim. Poročil se je s filmsko režiserko iz Mehike, s katero ima devetnajstmesečno hčerko. V Franciji se njegovemu filmu, kljub nekaterim žolčnim odmevom na projekcijo v Parizu (še pred cannskim festivalom), dobro piše. Odkupil ga je francoski distributer, premiera bo jeseni. Na vprašanje, kaj bo počel po *Popolnem krogu*, je Ademir Kenovič skomignil z rameni. Nekaj ponudb ima, toda ni se še odločil. Najprej si mora napolniti izčrpano dušo z veseljem in radostjo, to pa bo počel z družino, na poti med Parizom, Sarajevom in Mehiko. To je končno njegov popolni krog. •